

STOCKHOLM

2009-12-14

Tempelherreorden Ur Nordisk familjebok, 1919 års version

Tempelherreorden, Tempelbröder, Tempelherrar, Tempelriddare (lat. *templarii*, *milites templi*; eng. *knight templars*; fr. *les templiers*), en bland de ryktbaraste andliga riddarordnarna under korstågen. Orden stiftades 1118 af två vapenbröder till Gottfrid af Bouillon, den burgundiske riddaren Hugo af Payens, ordens förste stormästare

(d. omkr. 1136), och den nordfranske Gottfrid af S:t Omer, hvilka då jämte 6 andra riddare inför patriarken af Jerusalem i den "Ijufva Guds moders" namn aflade de vanliga munklöftena (om kyskhet, lydnad och fattigdom) enligt S:t Benedikts regel, men dessutom lofvade beskydda pilgrimer på deras färder till de heliga orterna, hvilket gaf upphof till ordens krigiska verksamhet. Till en början underhöllos ordensbröderna med allmosor, af bl. a. Johannitorden, men redan 1118 upplät konung Balduin af Jerusalem åt dem en del af sitt palats, hvilket ansågs vara uppbyggdt på samma plats som Jerusalems gamla tempel och därför kallades Salomos tempel. Efter detta sitt "residens" erhöll orden sitt namn - medlemmarna kallade sig "Kristi och det Salomoniska templets fattiga kämpar" (*pauperes commilitones Christi templique Salomonici*) -, och med anledning häraf benämndes de ordenshus, som den senare på andra ställen uppförde, tempel. Som ordens syfte i hög grad motsvarade den då rådande krigisk-religiösa andan, ej blott tillväxte den raskt i antal, utan fick snart äfven storartade donationer, både i konungariket Jerusalem och i Västerlandet, och blef sålunda en af denna tids mäktigaste och rikaste korporationer. Bernhard af Clairvaux var dess ifriga gynnare, skref en glödande panegyrik, "De laude novæ militiæ", öfver orden och utverkade, att den på kyrkomötet i Troyes 1128 erhöll påflig stadfästelse och sin första regel, som han själf uppsatt eller åtminstone inspirerat. Denna, som gick förlorad under krigen, är ej känd i sin ursprungliga form, utan i en senare redaktion, som måste vara yngre än 1172. Under tidernas lopp fastställdes af orden själf åtskilliga stadgar utöfver regeln, de s. k. *statuten*, hvilka hemlighöllos för utom orden stående. Man har äfven antagit tillvaron af hemliga statut i den mening, att de skulle ha varit kända af endast en del ordensmedlemmar, de "invidge", men sådana ha aldrig anträffats. 1172 erhöll orden af påfven Alexander III en del utvidgade privilegier, bl. a. rätt att ha egna präster samt att behöfva bero endast af påfven, d. v. s. vara oberoende af biskoparna.

Upptagandet i orden skedde under vissa högtidliga, hemliga ceremonier. Urspr, föregicks receptionen af ett noviciat, men detta åsidosattes snart, liksom föreskriften, att minderåriga ej finge intagas. Äfven gifta män kunde upptagas i orden, men då på villkor att dit testamentera hälften af sin egendom. Medlemmarna voro-
1) *riddare* (lat. *fratres milites*), de egentlige tempelherrarna, af adlig börd och

vanligen yngre söner i feodala familjer; 2) präster (*fratres capellani*, efter 1172); genom inträde i orden förlorade de rätt till befordran inom kyrkan, men det bekväma lif och den frihet från biskoplig kontroll, som orden i stället erbjöd, synas ha utöfvat stark dragningskraft; 3) *servienter* (*fratres servientes armigeri*), ofrälse lekmän; af dessa användes en del till krigstjänst, s. k. väpnare, hvilka i orden intogo en hedrad ställning; de öfrige voro handtverkare, jordbruksarbetare, betjänter o. d. (*fratres servientes famuli*). Utom riddarna och väpnarna voro de s. k. *turkopolerna* äfven krigare, men deras ställning i orden är ej rätt känd. Riddarnas och prästernas ordensdräkt var vit, servienternas brun eller svart, men alla utmärktes genom ett rödt åttauddigt kors på dräkten. En mängd personer ur olika samhällsklasser, äfven kvinnor, trädde dessutom till orden i lösare förbindelse, af aktning eller för att få åtnjuta dess privilegier och mäktiga skydd. Då dessa, s. k. *affilierade, benefaktorer, donater* eller *oblater*, stundom voro förmöget folk och i regel testamenterade sin egendom till orden, bidrogo de i väsentlig mån till dennas rikedom. I spetsen för orden stod en *stormästare* med furstlig rang, hvilken för lifstid valdes enligt en mycket invecklad valprocedur genom ett utskott. Hans makt var inskränkt genom det s. k. *konventet*, bestående af de högre ämbetsmännen (seneskalk, marskalk, skattmästare, närvarande storpreceptorer m. fl.) samt ett visst antal riddare och jämväl några *servienter*. Stormästaren och konventet, som utgjorde den egentliga regeringen, residerade till en början i Jerusalem, efter dess fall 1244 i det s. k. Pilgrimsslottet i närheten af S:t Jean d'Acre och, sedan äfven dessa orter 1291 gått förlorade, på Cypern. Viktigare angelägenheter afgjordes på s. k. *generalkapitel*, ett slags riksdag för hela orden. För den lokala förvaltningen voro de länder, i hvilka orden hade besittningar, indelade i provinser, hvar och en under sin storpreceptor, nämligen 5 österländska (Jerusalem, Tripolis, Antiokia, Grekland och Cypern) samt omkr. 12 västerländska, hvilkas sammansättning var något olika vid olika tidpunkter (Italien 2 eller 3, Pyreneiska halfön 2, Tyskland med de slaviska länderna och Ungern 3, Brittiska öarna 1, det nuv. Frankrike 4 eller 5). I de tre skandinaviska rikena hade orden inga besittningar. Provinserna voro stundom indelade i större underafdelningar, alltid i *kommenderier* eller *balleier* (fr. *baillages*), hvart och ett omfattande en mängd ordenshus (tempel) med tillhörande länderier samt många kyrkor, kapell, tionderättigheter, bondgårdar, kvarnar, skogar, fisken m. m. Styresmännen såväl för de större underafdelningar som för kommenderierna och de större ordenshusen kallades *preceptorer*; deras liksom storpreceptorernas makt var inskränkt genom lokala kapitel. Antalet ordenshus skall under ordens blomstringstid under förra hälften af 1200-talet ha varit 9,000. Uppgifterna om antalet af ordens krigiska medlemmar vid denna tid växla mellan 15,000 och 30,000. Den förnämsta provinsen i Västerlandet var Francien, omfattande Isle-de-France, Champagne, Flandern, Burgund. Till sammans med prov. Normandie bestod den af 85 kommenderier, med 283 hus, och alla Frankrikes större städer synas ha haft befästa tempelhus. Franciens storpreceptor utöfvade, då stormästaren vanligen vistades i Orienten, uppsikten öfver alla de västerländska besittningarna, under namn af *visitor*. - Tempelherrarna egnade sig ej blott åt kampen mot de otrogne, utan ock åt storartad affärsverksamhet. De ombestyrde med god vinst på egna skepp pilgrimernas transport till Palestina, drefvo i sammanhang därmed lönande grosshandel med orientaliska varor och voro sin tids största bankirer. De sålde till pilgrimerna resekreditiv,

bestående i anvisningar på underhåll i ordenshusen på vägen. De förmedlade internationella penningtransaktioner och tjänstgjorde som kassaförvaltare åt konungarna i Frankrike och England, hvilka hos dem deponerade en del af sina statsinkomster och bestridde statsutgifter genom invisningar på orden. Denna penninghandel, hvars natur allmänheten ej förstod, väckte öfverdrifna föreställningar om ordens rikedom på reda penningar, och då de summor, som upptäcktes vid ordens fall, voro jämförelsevis obetydliga, uppkom talet, att antingen Filip IV eller påfven stulit "tempelskatten" eller att den blifvit gömd. Det verkliga förhållandet synes ha varit, att vinsten dels användes på krigen mot de otrogne - utom sina egna krigarskaror underhöll orden betydliga legotrupper -, dels nedlades i jordköp samt att de summor, som lågo i affärsrörelsen, till stor del gingo förlorade, då denna brådstörtadt upphörde med ordens fall. Ordens yttre historia sammanfaller väsentligen med korstågens. Bland stormästarna märkas Everard de Barris under andra korståget, Odo de S:t Amand, som 1179 tillfångatogs under striderna mot Saladin, och Guillaume de Sonnac, som 1250 deltog i Ludvig den heliges korståg till Egypten.

Med ökandet af ordens makt försvagades dess asketiska karaktär, hvaremot den ridderliga trädde i förgrunden. I de ståtliga, praktfullt inredda tempelhusen utvecklade sig tidens mest lysande riddarlif, rådde höfvisk och förfinad ton och hägnades trubadurpoesien, men med lyxen torde äfven åtskilligt sedefördärf ha insmugit sig. Detta i förening med ordens maktlystnad och starka förvärfsbegär började småningom sätta den dåligt rykte, helst hemlighetsmakeriet var egnadt att väcka miss tankar. I biskoparna och johanniterna hade den också mäktiga afundsmän; men mest fördärflikt för orden var dock, att korstågsentusiasterna, hvilken den hade att tacka för sin uppkomst och storhet, började aftaga under 1200-talet och att de andliga riddarordnarna öfver hufvud i sin egenskap af mäktiga internationella politiska korporationer stodo i vägen för de vid denna tid kraftigt framträdande nationalitetssträfvandena. Att johanniterna och Tyska orden undgingo att krossas i denna konflikt berodde på, att de konsoliderat sig på egna statsområden, hvaremot tempelherrarna bildade en stat i staten inom de sig utvecklande nationella rikena. Också var det från det lifskraftigaste af dessa, Frankrike, som deras undergång bereddes. Genom att taga parti för påfven Bonifatius VIII under hans strid med Filip IV den sköne i Frankrike hade tempelherrarna mot sig retat denne samvetslöse målsman för den moderna nationalitets- och statsidén. Då sedermera en fransk biskop blifvit påfve, Klemens V, 1305, och haft oförsiktigheten att stanna kvar inom eller i närheten af Filips maktområde, började denne bearbeta honom mot tempelherrarna. 1306 kallade Klemens till sig tempelherrarnas och johanniternas ordensstormästare för att rådgöra om ett nytt korståg och en förening af de båda ordnarna, och då Tempelherreordens stormästare Jacques de Molay (se d. o.) efterkom kallelsen, lockades han af Filip till Paris och fängslades jämte alla tempelherrar inom Filips besittningar natten till 13 okt. 1307, hvarefter ordens gods därstädes togos i beslag af konungen. Nu lät Filip mot orden framställa en mängd anklagelser, af hvilka de förnämsta voro, att vid receptionerna Kristus förnekades, korset skymfades, oanständiga ceremonier förekommo och utöfningen af onaturliga laster tilläts, ja anbefalldes, samt att inom orden afgudabilder (jfr Baffomet) tillbådos. Filips bikt fader, inkvisitorn i Francien, Imbert, lät tortera de fångne.

Somliga pinades till döds, utan att bekänna; men åtskilliga erkännanden framtvungos dock, och äfven Molay uppgafs ha inför Paris' universitet och Imbert anlagt ett slags bekännelse. Påfven inskred nu (27 okt. 1307) till ordens förmån, förbjöd Imbert och de andre franske prelaterna att anställa vidare undersökningar samt fordrade fångarnas och godsens utlämnande till sig, men 22 nov. s. å. fann sig påfven föranlåten att anbefalla tempelherrarnas fängslande inom hela kristenheten. Juni 1308 förhördes i Poitiers 72 genom mutor och tortyr bearbetade ordensmedlemmar i påfvens närvaro af några af Filip beroende kardinaler och skola där ha förmåtts till åtskilliga bekännelser, och ett liknande resultat skall ett förhör med Molay och andra af ordens stordignitärer inför 3 kardinaler i Chinon (aug. s. å.) ha gett. Härefter tog Klemens afgjort parti mot orden, förmodligen emedan han misströstade om att kunna rädda den, men han hoppades, att dess gods skulle kunna bevaras för kyrkliga ändamål, då han själf öfvertog ledningen af förföljelsen. Inför en påflig kommission i Paris förnekade Molay hösten 1309 riktigheten af de honom tillskrifna bekännelserna, men öfvertalades af en bland Filips ministrar att ej inför kommissionen vidare uppträda till ordens försvar, utan hänskjuta sin sak till påfven. Andra ordensbröder inläto sig däremot på ett formligt försvar eller återkallade de bekännelser, som förut genom tortyr aftvungits dem. Då lät Filips kreatur, ärkebiskopen af Sens, i kraft af den återgifna inkvisitionsrätten en provinsial-synod förklara dessa för "återfallna kättare", hvarefter 58 trots den påfliga kommissionens invändningar 12 och 19 maj 1310 offentligen brändes. Detta skräckmedel gjorde slut på försvaret inför kommissionen, och denna erhöll nu äfven åtskilliga nya bekännelser, hvarefter den upplöstes 26 maj 1311. Vid förhören i de öfriga rikena, där Filips bödelsknektar och inkvisitorer ej kunde ingripa, kom däremot intet mot orden graverande i dagen. Också ansåg det kyrkomöte, som påfven hösten 1311 lät sammanträda i Vienne, att orden ej kunde dömas, utan borde få ytterligare försvara sig, men då förmåddes Klemens af Filip att 22 mars 1312 på administrativ väg upphäfva orden, hvilket beslut endast meddelades mötet. Domen öfver de särskilde ordensmedlemmarna öfverlämnades åt respektive provinsialsynoder; öfver Molay och några andra förnämre förbehöll sig dock Klemens att själf döma, men Filip förmådde honom att öfverlämna domen åt tre med Filip nära förbundna kardinaler samt ärkebiskopen af Sens. Och då Molay och storpreceptorn af Normandie 14 mars 1314 inför dessa domare i Paris offentligt förklarade alla mot orden framställda anklagelser och vittnesmål för falska, lät Filip s. d. på eget bevåg bränna dem på Seine-holmen som "återfallna kättare". Båda gingo döden modigt till mötes, en berättelsen, att Molay stämt Filip och Klemens att inom viss tid möta inför Guds domstol, tillhör antagligen folkfantasiens område. De öfverlevande ordensmedlemmarna behandlades olika i olika länder; vanligen insattes de i kloster. Ordens egendom hade påfven öfverflyttat på johanniterna, men af den lösa egendomen blef åtskilligt förskingradt eller konfiskerad af konungarna i olika länder. Den fasta egendomen lyckades dock johanniterna i allmänhet få öfvertaga, i Frankrike likväl först 1317 efter Filips död. Äfven ordensarkivet på Cypern synes ha kommit till dem, att döma af de rester däraf, som återfunnits i deras arkiv från Malta. På Pyreneiska halfön, där orden för sitt deltagande i striden mot morerna var i hög grad populär och rättegången inför provinsialsynoderna ledt till dess frikännande, upprättades nya andliga riddarordnar: i Aragonien *Maria de Montesa* och i Portugal *Kristiorden*, hvilka fingo öfvertaga dess gods och

kunna anses som en fortsättning af orden. I Kastilien öfvertogs godsens af de andliga riddarordnarna *San Jago di Compostella* och *Galatrava*.

Ordens förnämsta historiska betydelse ligger i dess insats för hejdandet af islams utbredning i Orienten och i Spanien. Genom dess undergång underlättades turkarnas eröfringståg västerut och stärktes auktoritativt folktron på trolldom samt metoden att vid häxeriprocesser afpressa bekännelser genom tortyr.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini Tuo da gloriam

Björn Liszka

Björn Liszka

Kommendör av Tempelherreorden